

турна робота виявилася одним з найдієвіших інструментів забезпечення поінформованості органів державної влади про все, що відбувалося у православному релігійному середовищі. Система заходів спецслужб сприяла моральному переродженню значної частини духовенства, вкоріненню конформізму в його свідомості та поведінці.

1. Судоплатов П. Разные дни тайной войны и дипломатии. – М., 2001.
2. Держархів Чернігівської обл. (далі – ДАЧО), ф. П-8477, оп. 3, спр. 358.
3. ВЧК–ГПУ: Сб. док. / Сост. Ю. Фельштинский. – Бенсон; Вермонт, 1989.
4. Российский государственный архив социально-политической истории, ф. 76, оп. 3, д. 150.
5. Лубянка: Органы ВЧК–ОГПУ–НКВД–МГБ–МВД–КГБ. 1917–1991: Справочник / Под ред. А. Яковлева; авт.-сост. А. Кокурин. Н. Петров. – М., 2003.
6. Отчёт Екатеринославской губернской Чрезвычайной комиссии. С 1 января 1920 по 1 ноября 1921 г. – Д., 1994.
7. ДАЧО, ф. Р-15, оп. 4, спр. 13.
8. ДАЧО, ф. Р-15, оп. 4, спр. 9.
9. Держархів Вінницької обл. (далі – ДАВО), ф. П-1, оп. 1, спр. 57.
10. Митрофанов Г., протоиерей. История Русской православной церкви. 1900–1927 гг. – СПб., 2002.
11. Центральный державный архив громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ), ф. 1, оп. 16, спр. 34.
12. ДАВО, ф. Р-925, оп. 8, спр. 8.
13. ДАВО, ф. П-1, оп. 1, спр. 58.
14. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 20, спр. 2318.
15. ДАЧО, ф. П-8840, оп. 3, спр. 6832.
16. Державний архів Служби безпеки України (далі – ДА СБУ), ф. 13, спр. 383.
17. ДА СБУ, ф. 13, спр. 385, 23.
18. ДА СБУ, ф. 13, спр. 370, т. 15.

Babenko L.L. Agent network formation among Orthodox clergy by Soviet Ukraine's Security Services. In this article are analysed methods and derclions of Security Services work with clergy. It proved party's leadership fully information about the situation in religious life and gave the opportunity to influence on that situation.

Key words: clergy, Orthodox Church, Security Services, repression.

I. С. Спєка

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ЗАПОБІГАННІ ДИТЯЧІЙ БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ТА БЕЗДОГЛЯДНОСТІ (середина 1940-х рр.)

У статті аналізується діяльність громадськості у боротьбі з дитячою безпритульністю та бездоглядністю у повоєнні роки. Показані форми допомоги неповнолітнім з боку громадськості: колективний та індивідуальний патронат, проведення недільників, декадників, місячників для створення грошових і продовольчих фондів допомоги дітям-сиротам, дітям фронтовиків тощо.
Ключові слова: безпритульність, бездоглядність, громадськість, патронат.

Сьогодні в Україні дослідження дитячого виміру повоєнного періоду набуває особливої актуальності та практичного значення, яке диктується необхідністю не лише об'єктивного реконструкції минулого, але й усвідомлення потреб модерного соціуму та прогнозувань перспектив на майбутнє. Адже вже сотні дітей та підлітків Східної України постраждали внаслідок військових дій, через втрату рідних та відсутності житла. Для українського суспільства проблема дитячої безпритульності та бездоглядності не є новою, адже така категорія, як діти вулиці виникла ще внаслідок Першої світової війни та голоду 1932–1933 рр., але найбільш страхітливий масштабів вона набрала саме під час та після німецько-радянської війни. Можна

припустити, що саме тоді сирітство стало наймасовішим явищем за всю історію України.

Зі здобуттям Україною незалежності, у вітчизняній історичній науці розпочався процес, який триває донині, оновлення й віднайдення історичних істин пам'яті, орієнтованих на власну державу. На передній план активно виходять дослідження історії окремих категорій населення, серед яких безпритульні та бездоглядні діти теж є об'єктом вивчення. Помітне місце у дослідженні таких соціальних явищ, як дитяча безпритульність та бездоглядність займає книга Г. Голиша – «У вирі війни» [1], в якій досліджено становище неповнолітньої категорії населення під час війни та перших повоєнних років, визначені обсяги безпритульності та бездоглядності, державна політика у сфері захисту дитини тощо. Заслуговує на увагу й студія Л. Голиш [2], де розглянута класифікація та специфіка функціонування спеціальних дитячих установ в Україні повоєнної доби. Слід виділити й ряд праць регіонального характеру П. Добрава [3], Я. Овчинікової [4], Н. Касянової [5], які надають характеристику дитячої безпритульності та бездоглядності у воєнний та повоєнний період на прикладі Донбасу. Метою цієї статті є аналіз участі громадськості у виявленні та боротьбі з дитячою безпритульністю та бездоглядністю у середині 1940-х рр.

У радянській історіографії, через надмірну гіперболізацію ролі партії у вирішенні проблеми дитячої безпритульності та бездоглядності, всі діти-сироти воєнного та повоєнного періоду були проголошені «державними». Хоча, на нашу думку, в ефективному вирішенні цих проблем, слід враховувати й ідею ідеологічного чинника згуртованості тодішнього суспільства, коли лихо війни розглядалося як спільна проблема і на вирішення її наслідків були зібрані всі зусилля. Потрібно не забувати і про роль громадськості у подоланні дитячої безпритульності та бездоглядності.

Форми допомоги неповнолітнім з боку громадськості були різноманітними. Найпоширенішими стали колективний та індивідуальний патронат, проведення недільників, декадників, місячників для створення грошових і продовольчих фондів допомоги дітям-сиротам, дітям фронтовиків тощо [6, 60]. Важливу роль у запобіганні дитячої безпритульності та бездоглядності відіграли комсомольські та профспілкові організації. Комсомольці брали активну участь у влаштуванні дітей-сиріт і, разом із органами народної освіти, відшукували на вулицях, ринках та вокзалах безпритульних та бездоглядних дітей, влаштовували їх у дитячі будинки, допомагали віддати під патронат чи на всиновлення. Чималих зусиль вони доклали й у процесі облаштування дитбудинків і дитприймальників. Власними силами ремонтували будівлі, виготовляли або ремонтували меблі, збирали серед населення посуд, постільну білизну, одяг тощо. Наприклад, у м. Черкаси комсомольці самостійно організували дитячий будинок та дитприймальник [7, 1–2].

Українські комсомольські організації створили грошовий та продуктовий фонди допомоги дітям-сиротам. Лише впродовж 1944 р. на засіданні бюро ЦК ЛКСМУ це питання розглядалося 22 рази. У фонд допомоги дітям-сиротам та дітям фронтовиків у 1944 р. силами комсомольців і молоді було зібрано на Ворошиловградщині – 203792 крб., у Запорізькій обл. – 824068 крб., у м. Мелітополь – 112633 крб. [8, 56]. Всього, станом на 12 квітня 1944 р., на спеціальний рахунок ЦК ЛКСМУ надійшла сума 5611469 крб. За даними з п'яти областей, у продовольчий фонд допомоги дітям поступило 323 т продуктів харчування, верхнього одягу – 4360 предметів, взуття – 2500 пар. Тоді

ж народився ще один комсомольський почин – виплата постраждалим дітям комсомольських стипендій. Лише за 1944–1945 рр. їх було виплачено на суму 4,6 млн. крб. [9, 58]. Опікувалися комсомольці й дозвіллям неповнолітніх, намагалися зробити радісним для дітей фронтовиків і дітей-сиріт кожне свято приносячи подарунки, влаштовуючи вистави. Значну увагу вони приділяли політико-виховній роботі мешканців дитбудинків, спрямовуючи її на патріотичний курс [8, 3–4].

Ще одним масовим, всенародним рухом у боротьбі з повоевною дитячою безпритульністю та бездоглядністю стало усиновлення дітей і опіка над ними. Не дивлячись на голод і розруху, десятки тисяч дітей отримали нові сім'ї. Вже 1946 р. в Українській РСР 70680 дітей перебували на патронаті, 35200 – під опікою, 5800 – усиновлені [6, 85].

Долею дітей, яких війна залишила без рідних та житла, опікувалися також військовослужбовці. Прикладом такої турботи про неповнолітніх військовими, стала 50-та гвардійська стрілецька дивізія, що збрала 427,4 тис. крб. на організацію дитячого будинку для дітей фронтовиків і взяла над ним шефство. До кінця війни вони відрахували на його утримання 1,4 млн. крб. За рішенням обкому КП(б)У, цьому спеціальному дитячому закладу присвоїли ім'я 50-ї гвардійської дивізії [6, 61]. Своєю чергою, моряки Чорноморського флоту переказали на рахунок Сумського обкому комсомолу понад 6 тис. крб. цільовим призначенням для дітей-сиріт. У листі до сумчан вони писали: «Передайте всім комсомольцям Сумської області від моряків Чорноморського флоту наш палкий привіт і вдячність за піклування про дітей радянських воїнів». Діяльну участь у допомозі знедоленим дітям Української РСР взяли відомі радянські воєначальники, зокрема Р. Малиновський [10, 90].

Варто зазначити, що форми допомоги дітям з боку громадськості регіонально мали й деякі особливості. Так, наприклад, у Донбасі, поряд із загально розповсюдженими (діяльність у справі патронувannya та всиновлення дітей-сиріт, матеріальна допомога через проведення недільників, декадників, місячників та одноразових акцій для створення грошових і продовольчих фондів допомоги дітям-сиротам, шефська діяльність) мали регіональні особливості. По-перше, це створення дитячих будинків при промислових підприємствах. Саме робітники Донбасу виступили ініціаторами цієї благодійної справи. У Сталінській обл. на 1945 р. функціонували 6 дитбудинків такого типу. Поряд зі створенням промислових дитячих будинків, активно організовувалося й шефство підприємств Донбасу над дитячими виховними установами регіону, що передбачало здійснення ремонтних робіт у дитячих закладах, забезпечення їх паливом на зимовий період, допомогу у роботі підсобних господарств. Нерідким явищем було й перерахування одноденних заробітків до фондів допомоги дітям. За почином робітників Рутченківського коксохімічного заводу та жінок-активісток Кіровського району м. Сталіно, в усьому регіоні розгорнувся збір коштів для допомоги дітям загиблих воїнів Червоної армії [5, 11]. Ще однією особливістю в діяльності громадськості Донбасу було функціонування материнських рад при підприємствах, що здійснювали не лише матеріальну допомогу підліткам, які влаштовувалися на роботу, але й організовували шефство над ними.

Таким чином, поряд із турботою держави про дітей, які у результаті війни залишилися без батьківської опіки чи житла, вагомую роль відіграла й громадськість. Навіть у часи розрухи та голоду не існувало поняття «чужі діти». Люди активізували всі сили та ресурси для виявлення

та влаштування таких дітей, створюючи спеціальні фонди допомоги, беручи під опіку чи всиновлюючи, надаючи допомоги усіма можливими ресурсами.

1. Голиш Г.М. Становище неповнолітніх громадян України в період німецько-радянської війни (1941–1945 рр.). – Черкаси, 2005.
2. Голиш Л.Г. Функціонування спеціальних дитячих установ УРСР 1943–1950 рр.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Черкаси, 2007.
3. Добров П., Грідіна І., Касьянова Н. Боротьба з дитячою безпритульністю та бездоглядністю в перші повоєнні роки на прикладі Донбасу. – Донецьк, 2011.
4. Овчинікова Я.С. Діти і підлітки Донбасу в умовах Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Донецьк, 2011.
5. Касьянова Н.М. Боротьба з безпритульністю та бездоглядністю в Донбасі (1943–1953): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Донецьк, 2010.
6. Гриценко Т.Т. Піклування партії та уряду про дітей // Укр. іст. журн. (далі – УІЖ). – 1975. – № 3.
7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 99.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 73. – Спр. 132.
9. Киричок Р.І. Участь комсомольських організацій України у всебічній допомозі фронту (1943–1945) // УІЖ. – 1986. – № 5.
10. Ленська В.В. Піклування партії про загальне навчання дітей і підлітків в роки війни // УІЖ. – 1987. – № 9.

Speka I.S. Public participation in prevent of child homelessness and neglect (the middle 1940ths). In the article is analysed the public activity in prevention of child homelessness and neglect in the post-war years. The author shows forms of public assistance: collective and individual patronage, spending public events in order to create cash and food funds of aid for orphans, children of soldiers and others.

Key words: homelessness, neglect, public assistance funds, patronage.

І. В. Гавриш

ОСОБЛИВОСТІ ПОДВИЖНИЦЬКОГО СЛУЖИННЯ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ СВЯЩЕНИКІВ СТАНИСЛАВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ В 1946–1989 рр.

Активна діяльність нелегальних греко-католицьких священників свідчила про несприйняття радянського ладу і нелегального становища УГКЦ. Особливу увагу автор приділяє проведенню підпільних греко-католицьких обрядів і богослужінь, розкриває особливості заходів конспірації, несприйняття частиною духовенства російського православ'я, показує зближення греко-католиків з римо-католицькими священниками. Духовенство Станіславівської єпархії зуміло не лише вистояти і перенести численні удари з боку атеїстичного режиму, але й організувати власну підпільну структуру і вести наполегливу боротьбу за права своєї Церкви.
Ключові слова: УГКЦ, Станіславівська єпархія, священник, підпілля, греко-католики, КДБ.

Упродовж кількох століть Українська греко-католицька церква (УГКЦ) була тісно пов'язана з українським етносом. У часи найтяжчих випробувань вона була охоронцем не тільки релігійного духу, а й національної ідентичності багатьох українців. Радянське керівництво добре усвідомлювало, яку роль відігравала УГКЦ у національно-політичному та релігійно-культурному житті Галичини, а тому докладало максимум зусиль для її зменшення. Прикриваючись рішенням Львівського собору, опираючись на радянську репресивну машину, Москва планомірно взяла курс на нищення української нації, через ліквідацію УГКЦ.

Історія Станіславівської єпархії УГКЦ у період підпілля частково висвітлювалась у наукових працях І. Андрухів, І. Пилипіва [1], В. Марчука [2], Я. Стоцького [3]. В основному, вони описали релігійно-політичну ситуацію на теренах єпархії напередодні та після